

KS. WŁADYSŁAW P. WŁAŻŁAK

OBROŃCY WĘZŁA MAŁŻEŃSKIEGO KONSYSTORZA OKRĘGOWEGO W PIOTRKOWIE [TRYBUNALSKIM]

1. Wprowadzenie

Przez cały okres funkcjonowania Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918 wiodącą rolę odgrywali oficjałowie, a w później ustanowieni w ich miejsce prezesi, którzy kierowali pracami kancelarii konsystorskiej. Byli oni wspomagani przez sędziów surogatów, a w mniej mierze przez asesorów. Drugą grupę pracowników konsystorza piotrkowskiego stanowili notariusze i obrońcy węzła małżeńskiego. Ci ostatni rozpoczęli działalność w konsystorzu piotrkowskim dopiero w 1885 r. po zredukowaniu Konsystorza Generalnego w Kaliszu do rangi konsystorza okręgowego, co zrównało go z konsystorzem piotrkowskim. Nie odsyłano już wtedy spraw małżeńskich do konsystorza kaliskiego, lecz załatwiano je na miejscu. Niektóre tylko problemy związane z zagadnieniami małżeńskimi podlegały orzecznictwu Konsystorza Generalnego we Włocławku. Obrońców węzła małżeńskiego w konsystorzu piotrkowskim nieskrępowanie mianował biskup kujawsko-kaliski, który kierował ich na stanowiska wikariuszy lub rektorów kościołów poklasztornych w Piotrkowie [Trybunalskim]¹.

2. Obrońcy węzła małżeńskiego

Pierwszym obrońcą węzła małżeńskiego w konsystorzu piotrkowskim był ks. Hipolit Piekarz. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Seminarium Duchownym we Włocławku. Po ich ukończeniu w 1869 r. przyjął święcenia kapłańskie. Działalność duszpasterską rozpoczął na wikariacie w parafii Turek. W roku 1874 administrator diecezji kujawsko-kaliskiej ks. Florian Kosiński mianował gorektorem byłego kościoła Dominikanów w Piotrkowie [Trybunalskim]². Po jedenastu latach pracy na tym stanowisku otrzymał nominację na obrońcę węzła małżeńskiego w kon-

¹ W. Włażlak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918*, Częstochowa 2004, s. 73-133.

² *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1875*, s. 109.

systorzu piotrkowskim. Na wspomnianych stanowiskach długo nie pracował, gdyż w 1888 r. zrezygnował z funkcji rektora byłego kościoła Dominikanów w Piotrkowie [Trybunalskim]. Ponadto zrezygnował z pracy w konsystorzu piotrkowskim. Po tej decyzji biskup kujawsko-kaliski Aleksander Kazimierz Bereśniewicz skierował go na wikariat do parafii Chełmo³. I tym razem nie pozostał dłuższy czas na powierzonym mu stanowisku, gdyż zaledwie po kilkumiesięcznym pobycie w tej parafii przeniósł się do Wielunia, gdzie podjął działalność duszpasterską w byłym kościele Reformatów. Zmarł 21 stycznia 1926 r. w Wieluniu⁴.

Jego następcą na stanowisku obrońcy węzła w konsystorzu piotrkowskim małżeńskiego był ks. Klemens Smoczyński. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w seminarium wrocławskiego, po ukończeniu którego w 1884 r. przyjął święcenia kapłańskie. Działalność duszpasterską rozpoczął jako wikariusz parafii Pabianice. Po pewnym czasie został przeniesiony na wikariat do parafii Zduńska Wola. W roku 1888 został minowany rektorem byłego kościoła Bernardynów w Piotrkowie [Trybunalskim] oraz objął funkcję kapelana miejscowego więzienia. Ponadto władza diecezjalna powierzyła mu obowiązki obrońcy węzła małżeńskiego w konsystorzu piotrkowskim⁵. Po dwóch latach pracy na tym stanowisku został przeniesiony na probostwo do parafii Chojne nieopodal Sieradza. W roku 1898 został ustanowiony proboszczem parafii Chełmo, skąd w 1905 r. przeszedł na analogiczne stanowisko do parafii Sulmierzyce. Zmarł 14 lipca 1918 r. w Sulmierzycach⁶.

Po jego odejściu z konsystorza piotrkowskiego władza diecezjalna mianowała obrońcą węzła małżeńskiego ks. Antoniego Zagrzejewskiego. Studiował w seminarium wrocławskiego, po ukończeniu którego ukończeniu 24 lutego 1883 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Wincentego Teofila Popiela. Niebawem objął wikariat w parafii Kowal koło Włocławka, gdzie faktycznie zarządzał parafia. Po wybudowaniu plebanii został przeniesiony w 1888 r. na analogiczne stanowisko do parafii Piotrków [Trybunalski]. Jego zaangażowanie duszpasterskie nie spodobał się gubernatorowi piotrkowskiemu generałowi Aleksandrowi Komarowowi. Wyraziło się to w tym, iż nie dopuścił on do objęcia przez ks. A. Zagrzejewskiego urzędu proboszcza parafii Rusiec⁷. W dniu 3 stycznia 1890 r. został mianowany rektorem byłego kościoła Bernardynów w Piotrkowie [Trybunalskim]. Jednocześnie został skierowa-

³ *Akta ks. Hipolita Piekarza (1841-1926)*, Archiwum Diecezji we Włocławku (dalej: ADW) sygn. AKDW, pers. 255; *Kronika kościelna krajowa*, „Przegląd Katolicki” 26 (1888), s. 61.

⁴ *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Vladislaviensis pro anno Domini 1926*, Vladislaviae 1926, s. 74; *Zmarli – śp. ks. Hipolit Piekarz*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (dalej: KDKK) 20 (1926), s. 20.

⁵ *Kronika kościelna krajowa*, „Przegląd Katolicki” 26 (1888), s. 61, 123.

⁶ *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno Domini 1906*, Vladislaviae [1905], s. 67; K. Smoczyński, *Sulmierzyce (dek. noworadomski)*. Misye, KDKK 4 (1910), s. 128; W. Pogorzelski, *Śp. Klemens Smoczyński*, KDKK 12 (1918), s. 209-211.

⁷ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej (dalej: AACz) sygn. AP 229, s. 7-12; P. Samuś, *Życie społeczno-polityczne w latach 1867-1914*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. B. Baranowski, Łódź 1989, s. 300.

ny do pracy konsystorza piotrkowskim na stanowisku obrońcy węzła małżeńskiego. Objął też kapelanię miejscowego więzienia⁸.

Władze carskie obawiały się gorliwych kapłanów, gdyż kolejne nominacje proboszczowskie do parafii Skomlin i Maluszyn zostały odrzucone tym razem przez generał-gubernatora warszawskiego. Interwencji biskupa A. K. Bereśniewicza w tej sprawie przyniosła pewien skutek, gdyż 6 kwietnia 1897 r. wyrażono zgodę na zamianowanie go proboszczem parafii Grzymalina Wola. Niestety z innych powodów probostwa tego nie objął. Ostatecznie 1 czerwca tr. został mianowany proboszczem parafii Kurowice koło Piotrkowa [Trybunalskiego]⁹. Tutaj jeszcze raz wykazał się swoją gorliwością kapłańską i zaangażowaniem duszpasterski, gdyż w ciągu kilkunastu lat pobytu w tej parafii wybudował nowy kościół. Wszystko to zostało niebawem docenione przez biskupa kujawsko-kaliskiego Stanisława Kazimierza Zdzitowieckiego, który 1 września 1910 r. mianował go proboszczem prestiżowej parafii piotrkowskiej. W krótkim czasie został też mianowany dziekanem dekanatu piotrkowskiego i kanonikiem honorowym kaliskim¹⁰. Problemy zdrowotne zapewne przyczyniły się do jego rezygnacji w 1918 r. z urzędu dziekana i prepozyta piotrkowskiego. Ordynariusz jednak nie chciał zrezygnować z posługi tak wytrawnego duszpasterza, dlatego namówił go do objęcia probostwa w Kłobucku¹¹. Tutaj też biskup częstochowski Teodor Kubina 28 kwietnia 1928 r. mianował go wicedziekanem kłobuckim. Zmarł 7 sierpnia 1930 r. w Kłobucku¹².

Kolejnym obrońcą węzła małżeńskiego został ks. Leon Marian Fulman. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w seminarium wrocławskim. W roku 1886 został skierowany na dalsze studia specjalistyczne w Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył ze stopniem magistra teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 13 maja 1889 r. z rąk biskupa A. K. Bereśniewicza. Po powrocie do diecezji podjął obowiązki wykładowcy w seminarium duchownym oraz w Szkole Realnej we Wrocławku, jednocześnie był wikariuszem parafii Mierzyce. Niebawem dla lepszego uposażenia otrzymał probostwo Spicimierz w dekanacie tureckim. W roku 1895 został skazany przez władze carskie na pięć lata wygnania do Niżnego Nowogrodu, za jak to określono „sprzyjanie młodzieżowym dążeniom niepodległościowym”¹³. Jednak po

⁸ *Kronika kościelna krajowa*, „Przegląd Katolicki” 28 (1890), s. 7.

⁹ *Kronika kościelna wewnętrzna*, „Przegląd Katolicki” 35 (1897), s. 313; 473.

¹⁰ AACz sygn. AP 229, s. 45; *Zmiany w diecezji*, KDKK 4 (1910), s. 269; *Zmiany w diecezji*, KDKK 7 (1913), s. 117; W. P[atykiewicz], *Ks. Antoni Zagrzejewski (1859-1930)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 36 (1962), s. 125.

¹¹ *Zmiany w diecezji*, KDKK 12 (1918), s. 88; F. Sobalski, *Między wojnami światowymi 1918-1939*, [w:] *Kłobuck. Dzieje miasta i gminy (do roku 1939)*, red. F. Kiryk, Kraków 1998, s. 348, 351.

¹² AACz sygn. AP 229, s. 59; *Schematismus universi venarabilis cleni saecularis et regularis dioecesis Częstochoviensis pro anno Domini 1929*, Częstochoviae 1929, s. 59; *Schematismus universi venarabilis cleni saecularis et regularis dioecesis Częstochoviensis pro anno Domini 1931*, Częstochoviae 1931, s. 110; *Zmiany w diecezji*, „Wiadomości Diecezjalne” 5 (1930), s. 68; W. P[atykiewicz], *Ks. Antoni Zagrzejewski (1859-1930)*, s. 125.

¹³ P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*, cz. 1, t. 1, Sandomierz 1933, s. 457-459, 461.

roku pobytu w Rosji objęła go amnestia i mógł powrócić do macierzystej diecezji. Nie oznaczało to, iż władze zapomniały o jego przeszłości. Pozwolono mu jedynie na ograniczoną działalność kapłańską w mniejszych ośrodkach duszpasterskich. W dniu 27 stycznia 1897 r. został mianowany wikariuszem parafii Brudzewo, zaś w kilka miesięcy później został rektorem byłego kościoła Bernardynów w Piotrkowie [Trybunalskim] i kapelanem w miejscowym więzieniu¹⁴.

Działalność na powyższych stanowiskach wiązała się tradycyjnie z objęciem funkcji obrońcy węzła małżeńskiego w konsystorzu piotrkowskim¹⁵. Długo tutaj nie pracował, gdyż w 1899 r. został proboszczem parafii Lubień koło Włocławka, a w dwa lata później przeniósł się na analogiczne stanowisko do parafii Kowal. Z ostatniej placówki duszpasterskiej w 1903 r. został przez władze carskie usunięty za uroczyste powitanie pielgrzymki powracającej z Jasnej Góry¹⁶. Po tym incydencie został przeniesiono na probostwo do parafii Rozprza. Próba powołania go na wykładowcę seminarium włocławskiego nie powiodła się, ze względu na sprzeciw władz rosyjskich. Dopiero w nowych warunkach politycznych w 1907 r. biskup S. K. Zdzitowiecki mianował ks. Fulmana proboszczem parafii św. Zygmunta w Częstochowie. Tutaj w trudnych warunkach kontynuował budowę kościoła Św. Rodziny¹⁷. W roku 1918 doczekał się nominacji na biskupa lubelskiego. W czasie II wojny światowej był prześladowany przez władze hitlerowskie. Zmarł 18 grudnia 1945 r. w Lublinie¹⁸.

Po ks. L. M. Fulmanie obowiązki obrońcy węzła małżeńskiego w konsystorzu piotrkowskim przejął ks. Zenon Cwilong. W seminarium włocławskim należał do najlepszych studentów, dlatego został wysłany na dalsze studia specjalistyczne do Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył ze stopniem magistra teologii. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1890 r., został mianowany wikariuszem parafii Dłutów koło Łasku. Niebawem przeszedł na wikariat do Radomska. W następnym roku został przeniesiony na analogiczne stanowisko do parafii w Piotrkowie [Trybunalskim]. Równocześnie rozpoczął pracę w konsystorzu piotrkowskim, jako notariusz. W dniu 11 października 1894 r. został rektorem byłego kościoła Pijarów

¹⁴ *Kronika kościelna wewnętrzna*, „Przegląd Katolicki” 35 (1897), s. 122, 473.

¹⁵ *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1898*, Wladislaviae [1897], s. 13.

¹⁶ P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915*, cz. 1, t. 1, s. 459.

¹⁷ Z. Starnawski, *Fulman Marian Leon (1866-1945)*, [w:] *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, cz. 1, Warszawa 1981, s. 132-135; F. Stopniak, *Fulman Marian Leon, krypt. Ks. M. F. (1866-1945)*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. R. Bender, t. 1, Lublin 1994, s. 135-136; E. Walewander, *Fulman Marian Leon bp*, Encyklopedia Katolicka, t. 5, Lublin 1989, kol. 757-758.

¹⁸ [Z. Chelmiński], *Fulman Marian*, Podręczna Encyklopedia Katolicka, t. 11-12, Warszawa 1907, s. 421; W. Kneblewski, *Z życia J. E. biskupa Mariana Fulmana*, KDKK 12 (1918), s. 309-317; J. Kruszyński, *Śp. ksiądz biskup Marian Leon Fulman*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 40 (1946), s. 25-33; Z. Goliński, *Fulman Marian Leon*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków 1948-1958, s. 181-183; K. Rulka, *Fulman Marian Leon, krypt.: Ks. M. F. (1866-1945)*, *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 5, Warszawa 1983, s. 412-413.

w Piotrkowie [Trybunalskim], a w kilka miesięcy później powierzono mu opiekę nad byłym kościołem Dominikanów¹⁹.

W następnym roku zrezygnował z pracy w sądownictwie kościelnym, obejmując równocześnie obowiązki prefekta Gimnazjum Męskiego Piotrkowskiego. Pracując w szkolnictwie powrócił do obowiązków konsystorskich w 1899 r., tym razem na stanowisko obrońcy węzła małżeńskiego. W międzyczasie otrzymał nominację na cenzora ksiąg religijnych. Biskup S. K. Zdzitowiecki w 1913 r. podczas wizytacji kanonicznej kościołów piotrkowskich doceniając dotychczasową pracę ks. Z. Cwilonga mianował go kanonikiem honorowym kaliskim²⁰. Po zniesieniu konsystorza na mocy Prawa Kanonicznego w 1918 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii Sulmierzyce. Mimo zaangażowania duszpasterskiego nadal pełnił obowiązki cenzora ksiąg religijnych. W diecezji częstochowskiej ustanowiono go radcą miejscowej Kurii Biskupiej. W roku 1942 zrezygnował z probostwa w Sulmierzycach. Zmarł 18 września 1949 r. w Częstochowie²¹.

3. Zakończenie

Wśród niższego personelu urzędniczego konsystorza piotrkowskiego obok notariuszy znajdowali się także obrońcy węzła małżeńskiego. Do pełnienia działalności konsystorskiej byli dobrze przygotowani, gdyż korzystali z wykształcenia specjalistycznego. Rekrutowali się oni spośród wikariuszy lub rektorów kościołów piotrkowskich. Oprócz działalności konsystorskiej zajmowali się także pracą szkolną, jako nauczyciele religii. Zazwyczaj po kilku latach sprawowania funkcji w sądownictwie kościelnym przechodzili na intratne placówki duszpasterskie w diecezji kaliskiej, czyli włocławskiej. Z czasem awansowali na urzędy dziekańskie, zaś jeden z nich został później biskupem lubelskim.

¹⁹ *Kronika kościelna krajowa*, „Przegląd Katolicki” 29 (1891), s. 10; *Kronika kościelna*, „Przegląd Katolicki” 33 (1895), s. 42.

²⁰ *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1910*, Wladislaviae [1909], s. 13-14; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*, KDKK 7 (1913), s. 283.

²¹ AACz sygn. AP 24, s. 15; *Zmiany w diecezji*, KDKK 12 (1918), s. 208; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri, tam saecularis quam regularis, dioecesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1919*, Wladislaviae 1919, s. 15; *Zmiany w diecezji*, „Wiadomości Diecezjalne” 19 (1949), s. 96.